

INSTITUTIONEN FÖR SOCIOLOGI OCH ARBETSVETENSKAP

Arbetarklassföräldrars tredje skift

En studie om projektledning och rättvis fördelning av hemarbetet.

Mikael Hedström
Institutionen för arbetsvetenskap
Göteborgs universitet
Examensarbete avancerad nivå 15 hp
VT 2020
Handledare: Sofia Björk
Examinator: Dietmar Rauch

Abstract

Titel: Arbetarklassföräldrars tredje skift - En studie om projektledning och rättvis fördelning av hemarbetet.
Författare: Mikael Hedström
Handledare: Sofia Björk
Examinator: Dietmar Rauch
Institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet
Typ av arbete: Examensarbete avancerad nivå 15 hp
Datum: 2020-09-14
Nyckelord: tredje skiftet, återhämtning, work-life balance, hemarbete, jämställdhet, föräldraideal

Syftet med studien är att förklara hur vardagspraktiker formar ansvarsfördelning i det tredje skiftet och hur det påverkar möjligheter till återhämtning för föräldrar med LO-yrken. Uppsatsen handlar om hur samspelet mellan första skiftet (lönearbetet), andra skiftet (utförande av det obetalda hemarbetet) och tredje skiftet (projektledningen och det emotionella ansvaret för hemarbetet) påverkar möjligheterna till återhämtning och hur uppdelningen av hemarbetet skapas.

Genom intervjuer med småbarnsföräldrar undersöks hur arbetsdelning i hemmet skapas och hur ansvar för hemarbetet påverkar småbarnsföräldrars möjligheter till återhämtning. Studien har sin utgångspunkt i teorier om återhämtning, föräldraideal, jämställdhet och hur förhandlingar i hemmet skapar arbetsdelning.

Studien visar att uppdelningen av hemarbetet ser olika ut i olika familjer men materiella faktorer så som arbetstid, lust- och olustkänslor inför specifika sysslor och även samhällets normer och ideal om manligt och kvinnligt spelar stor roll. Synliga sysslor i hemmet, exempelvis tvättning, städning, matlagning, delas i stort sett jämställt medan planering och emotionellt/känslomässigt ansvar för kommande sysslor och barnens kommande behov i mycket större utsträckning är kvinnornas ansvar.

Slutsatsen är att det tredje skiftet är starkt könat och att en avsaknad av explicita förhandlingar lett till att föräldrarna glidit in i traditionella mönster. Detta har inneburit att kvinnorna i studien till stor del har det emotionella ansvaret och sköter planering av det obetalda hemarbetet i sina respektive familjer. Detta trots att alla föräldrar i studien delar samhällets rådande jämställdhetsideal och anser att de delar lika på det praktiska utförandet av hemarbetet.

Innehållsförteckning

1.	Inledning	1
1.1.	Arbetarklassföräldrars tredje skift.....	1
1.2.	Syfte och frågeställningar	2
1.3.	Frågeställningar:	2
2.	Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter.....	3
2.1.	Tidigare forskning.....	3
2.1.1.	Första skiftet – lönearbete.....	3
2.1.2.	Andra skiftet – hemarbete.....	4
2.1.3.	Tredje skiftet – projektledning av familjen.....	6
2.1.4.	Jämställdhet i Sverige	8
2.1.5.	Återhämtning	9
2.2.	Teoretiska utgångspunkter	10
2.2.1.	Föräldraideal	10
2.2.2.	Förhandling och skapande av arbetsfördelning	11
2.2.3.	Återhämtning	11
2.2.4.	Sammanfattning av tidigare forskning och teori.....	12
3.	Metod	13
3.1.	Vetenskapsteoretiska och metodologiska utgångspunkter	13
3.2.	Urval av respondenter	14
3.3.	Datainsamling	14
3.4.	Analysmetod	16
3.5.	Validitet, reliabilitet och tillförlitlighet	17
3.6.	Etikdiskussion.....	18
4.	Resultat och analys	20
4.1.	Presentation av de intervjuade	20
4.2.	Första skiftet - heltid eller deltid.....	20
4.3.	Första skiftet och behovet av återhämtning	21
4.4.	Andra skiftet – fördelning av hemarbetet	22

4.5.	Tredje skiftet – arbetsfördelning utan förhandling	24
4.6.	Tankar och ideal om rättvisa och jämställdhet.....	25
4.7.	Återhämtning på och utanför arbetet	26
5.	Diskussion & Slutsatser	28
5.1.	Svar på frågeställningar	29
5.1.1.	Hur skapas arbetsfördelningen av det andra och tredje skiftet?	29
5.1.2.	Hur uppfattar föräldrar i LO-yrken med barn i förskoleåldern att de fördelar arbetet i det andra och tredje skiftet?	29
5.1.3.	Finns det en (upplevelse av) ojämn fördelning av det tredje skiftet? Hur ser man i så fall på den ojämlikheten?.....	29
5.1.4.	Vilka behov av återhämtning från det första skiftet upplever föräldrar i LO-yrken med barn i förskoleåldern och vilken påverkan får (ansvaret för) det tredje skiftet på möjligheten till återhämtning?	30
5.2.	Avslutande reflektioner	30
6.	Litteraturförteckning	32

1. Inledning

1.1. Arbetarklassföräldrars tredje skift

[På jobbet kan jag] tänka på vad vi behöver handla, till exempel. Och sen om jag hade tänkt att jag skulle hinna med något innan jobbet, och så har jag inte hunnit det, som att rensa undan någonting eller ställa iordning något. Då kan jag tänka på sådana saker också. Och att jag ska göra det när jag kommer hem, men sen vet jag också det så länge [barnet] är vaken så är det liksom ingen mening, så det är mycket det här att man försöker hinna saker när [barnet] sover, antingen då på förmiddagen eller på kvällen. Så det kan ju vara sådana saker, eller om jag vet att jag ska jobba kväll till exempel, och jag inte hinner färdigt med någonting när [barnet] sover på förmiddagen, så kan jag bli rätt stressad av det för då vet jag att jag oftast inte orkar det när jag kommer hem heller. Då vet man att då kommer det inte bli gjort idag. Det kan vara sådana saker man tänker på [på jobbet]. (Intervju med en av kvinnorna i studien)

Så här svarade en av kvinnorna jag intervjuade på frågan om hon tänker på hemmet och hemarbetet under arbetstid. Hon beskrev hur hon planerade sin arbetsfria tid och hur stressen över att inte hinna följer med till jobbet och sedan med hem igen efter jobbet. Det här ansvaret och planeringen av det obetalda hemarbetet kallas för det *tredje skiftet* (Hochschild, 1997). Det *första skiftet* är det betalda arbetet och det *andra skiftet* utgörs av det praktiska hemarbetet. Begreppet andra skiftet kommer från Arlie Hochschilds bok *The second shift* (1989) där en intervjuad kvinna använder begreppet när hon berättar hur hon stämplar ut från jobbet och åker hem för att påbörja dagens andra skift; hemarbetet. I uppföljaren *The time bind* (1997) beskriver Hochschild något hon kallar för det tredje skiftet: den känslomässiga omsorgen av barnen och deras behov.

En artikel från tidningen Forskning & Framsteg (Arnell-Szurkos, 2020) fick mig att börja fundera på hur vi organiserar våra liv och på "work-life balance". Artikeln handlar om återhämtning under och utanför arbetet, stress och "tredje skiftet": planeringen eller projektledandet av det obetalda hemarbetet. Tidningsartikeln tar avstamp i en forskningsrapport (Ericsson, Pettersson, Rydstedt & Ekelund, 2019) om hur anställda vid ett försäkringsbolag upplever stress och återhämtning. Ericsson m.fl. (2019) menar att det är viktigt att leta även utanför arbetet för att kunna förstå hur återhämtning från arbetet kan påverkas. Det är många faktorer som spelar in för att möjliggöra återhämtning och i relation till arbetet blir planeringen och utförandet av det obetalda hemarbetet särskilt viktigt. Det emotionella ansvaret för och planeringen av det obetalda hemarbetet kan påverka återhämtningen negativt då det kan vara svårt att koppla bort och sluta tänka på, både på arbetet och vid vila. Fenomenet som beskrivs i artikeln är att kvinnor i åldern 30-45 med hemmavarande barn i oftare lider av bristande återhämtning och att detta verkar hänga ihop med att kvinnorna i större utsträckning är ansvariga för planering av det "tredje skiftet". Studien omfattar tjänstemän på ett större försäkringsbolag där de flesta anger att det obetalda hemarbetet (andra skiftet) är rätt jämnt fördelat mellan män och kvinnor men att just kvinnorna har det

övergripande och emotionella ansvaret för att planera det arbetet (tredje skiftet). Detta fick mig att fundera på om samma mönster återfinns i andra branscher och samhällsklasser.

Den här studien kommer att undersöka hur arbetarklassföräldrar med hemmavarande barn påverkas av det tredje skiftet. Den forskning som uttryckligen berört tredje skiftet (Smeby 2017; Ericsson m.fl. 2019) har hittills studerat tjänstemän ur medelklassen men jag vill undersöka hur tredje skiftet påverkar föräldrar ur arbetarklassen. Klasstillhörighet och ekonomiska förutsättningar kan ha stor påverkan på normer, ideal och möjligheter för ett jämställt föräldraskap vilket gör den här studien relevant.

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att förklara hur vardagspraktiker formar ansvarsfördelning i det tredje skiftet och hur det påverkar möjligheter till återhämtning för föräldrar med LO-yrken.

1.3. Frågeställningar:

1. Hur skapas arbetsfördelningen av det andra och tredje skiftet?
2. Hur uppfattar föräldrar i LO-yrken med barn i förskoleåldern att de fördelar arbetet i det andra och tredje skiftet?
3. Finns det en (upplevelse av) ojämn fördelning av det tredje skiftet? Hur ser man i så fall på den ojämlikheten?
4. Vilka behov av återhämtning från det första skiftet upplever föräldrar i LO-yrken med barn i förskoleåldern och vilken påverkan får (ansvaret för) det tredje skiftet på möjligheten till återhämtning?

2. Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter

2.1. Tidigare forskning

2.1.1. Första skiftet – lönearbete

Det första skiftet förstås i den här studien som det betalda arbetet, lönearbetet eller yrkesarbetet. Idag deltar en nästan lika stor andel kvinnor som män i arbetskraften (Statistiska Centralbyrån u.å.). För att räknas med i arbetskraften så skall en person ha arbetat minst en timme per vecka eller sökt arbete (Statistiska Centralbyrån 2016, s. 8-9). Deltagandet i arbetskraften och arbetet i det första skiftet påverkar hur mycket tid som finns kvar av dagen för återhämtning men styr också tiden för hemarbete, som i den här studien benämns som andra skiftet och planeringen av och ansvaret för hemarbetet som benämns tredje skiftet.

Sedan den industriella revolutionen har det alltid funnits kvinnor och män som lönearbetat men männen har gjort det i större utsträckning medan kvinnorna i regel haft ansvaret för hemmet och barnomsorgen (Lundh 2002, s. 206). 2019 deltog 82 % av alla kvinnor i åldrarna 16-64 år i Sverige i arbetskraften och motsvarande siffra för männen var 86 %. Kvinnors deltagande på arbetsmarknaden har ökat mycket sedan 1970 då 62 procent av kvinnorna i åldern 16-64 tillhörde arbetskraften (Statistiska Centralbyrån u.å.). Kvinnors deltagande på arbetsmarknaden närmade sig mäns nivåer under perioden 1970 till 1990 och därefter har män och kvinnor följts åt, men med skillnaden att en något lägre andel kvinnor har varit del i arbetskraften (Statistiska Centralbyrån u.å.).

Även om kvinnor idag yrkesarbetar i nästan lika stor utsträckning som män så arbetar de ofta med andra saker än män och de har oftare deltidsanställning eller tidsbegränsad anställning, detta gäller framförallt för arbetarklassen. Enligt LO:s jämställdhetsbarometer för 2020 (som bygger på Statistiska Centralbyråns arbetskraftsundersökningar) så har strax över 40% av alla kvinnor i arbetaryrken en fast anställning på heltid medan motsvarande siffra för män i arbetaryrken är nästan 75% (Bergold & Vedin 2020, s. 12). Bland tjänstemän har knappt 70% av kvinnorna och drygt 80% av männen en fast anställning på heltid. Nästan 50% av arbetarkvinnorna arbetar deltid medan endast 15% av arbetarmännen gör det. Inom tjänstemannasektorn så arbetar strax över 20% av kvinnorna och 10% av männen deltid (Bergold & Vedin 2020, s. 12). Här framträder dels en könsskillnad, där kvinnor både bland arbetare och tjänstemän har sämre anställningstrygghet än männen i respektive grupp, dels en klasskillnad, där kvinnor och män inom arbetaryrken har sämre trygghet än respektive tjänstemannagrupp. Skillnaden i arbetsvillkor mellan arbetare och tjänstemän och mellan könen får påverkan även på förutsättningarna för arbetsmiljö, behov av återhämtning och för hemarbetet och förhandling av ansvar i hemmet.

När det kommer till orsaker till att man arbetar deltid så anger 7% av arbetarkvinnorna vård av barn som orsak medan 25% av tjänstemannakvinnorna har det som orsak. Bland männen så anger i stort sett ingen arbetare och 17% av tjänstemännen vård av barn som anledning till deltid (Bergold & Vedin 2020, s. 14). För personer i arbetaryrken är det vanligare att man inte kunnat få ett heltidsarbete, att arbetet upplevs för påfrestande eller på grund av egen sjukdom. Dessa tre orsaker anges av cirka 50% av alla kvinnor och män i arbetaryrken som arbetar deltid. Bland kvinnor och män i tjänstemannaryrken är det cirka 30% som anger någon av de tre orsakerna. Det tycks således inte vara hemarbete och omsorgsansvar som motiverar kvinnor i arbetaryrken att arbeta deltid, utan just villkoren i arbetslivet – vilket gör det extra intressant att ta reda på vad dessa materiella förhållanden gör med ansvarsfördelningen hemma.

2.1.2. *Andra skiftet – hemarbete*

Begreppet ”andra skiftet” kommer från Arlie Hochschilds bok *The second shift* (1989). En av kvinnorna hon intervjuade för sin studie berättade att det kändes som att dagens andra skift startade när hon kom hem från sitt betalda arbete.

I den här studien så refererar andra skiftet till de sysslor som Statistiska Centralbyråns (2012) *Tidsanvändningsundersökning* klassificerar som *hemarbete*. Hemarbetet består av bland annat matlagning, städning, tvätt, omsorg av egna barn, omsorg av andra, underhållsarbete kopplat till hemmet med mera. Tidsanvändningsundersökningen har genomförts var tionde år sedan 1990. Den senaste undersökningen gjordes 2010 (Statistiska Centralbyrån 2012). Hemarbete utförs till största del av kvinnor. Däremot visar Tidsanvändningsundersökningen att kvinnor i allmänhet ägnade mindre tid på hemarbete 2010 än 2000, medan män i allmänhet spenderade mer tid på hemarbete 2010 än tidigare. Utvecklingen gick även åt samma håll mellan 1990 och 2000.

Inom gruppen sammanboende småbarnsföräldrar, med barn i åldrarna 0-6 år, så ägnar kvinnorna i snitt 5 timmar och 37 minuter varje dygn åt hushållsarbete medan männen ägnar 4 timmar och 20 minuter (Statistiska Centralbyrån 2012, s. 38). Jämfört med 1990 så innebar det en minskning med 90 minuter om dagen för kvinnorna och en ökning med 40 minuter för männen (Statistiska Centralbyrån 2012, s. 38). Sett till totalt arbete, både första och andra skiftet, så visar tidsanvändningsstudierna att hos sammanboende småbarnsföräldrar så arbetade kvinnorna 9 timmar och 14 minuter och männen 10 timmar och 28 minuter om dagen 2010 (Statistiska Centralbyrån 2012, s. 38).

Enligt Tidsanvändningsstudien 2010 (Statistiska Centralbyrån 2012) så ägnar sig kvinnor generellt mer åt att de delarna av hemarbetet som klassificeras som hushållsarbete, så som städning och matlagning, och omsorg av barn, medan män spenderar mer tid på underhållsarbete, så som att sköta om renovering och bil. Även Rönnblom och Hudson (2012) påpekar att det är skillnad på vilken typ av sysslor som män och kvinnor gör; kvinnor gör sysslor som syns när de inte blir gjorda (tvätt, städning, disk m.m.) medan män är mer aktiva i sysslor som syns när de görs (underhåll av

hus och fordonsvård). Dessa skillnader i vilka sysslor som kvinnor och män ägnar sig var dessutom förstärkta för sammanboende småbarnsföräldrar (Statistiska Centralbyrån 2012, s.64-67). Mammor till småbarn spenderar i regel mer tid med sina barn på vardagar än vad papporna gör, vilket kan härledas till att männen spenderar mer tid på första skiftet (Statistiska Centralbyrån 2012, s.73-75). Även under helgen när män och kvinnor oftast är lediga lika mycket så spenderar mammorna mer tid med sina barn vilket beror på att kvinnorna utför hemarbete i större utsträckning under helgen och att barnen då ofta är närvarande eller deltar i sysslorna medan männen i större utsträckning ägnar sig åt det som Statistiska Centralbyrån (2012) definierar som *personliga behov* (som mestadels består av sömn) eller fri tid (Statistiska Centralbyrån 2012). Detta får påverkan på mammornas möjligheter till återhämtning.

Hochschild (1989) bygger i sin studie på ett stort antal intervjuer och observationer av familjer i USA under 1970- och 1980-talet och tar upp ett fenomen som kallas för "leisure gap" (Hochschild 1989, s. 4) och menar att kvinnor generellt inte får samma möjlighet till fritid som män eftersom de ägnar mer tid till hemarbete och barnomsorg. Män ägnar mer tid till sysslor som de upplever som "enjoyable" (Hochschild 1989, s. 9) än vad kvinnor gör. Även hos de familjer som uppgav att de delade hemarbete lika så såg Hochschild en skillnad i villkor på de premisser som gällde för hemarbetet mellan kvinnor och män (1989, s. 8). Männen hade ansvar för saker som kunde göras lite när som helst, när det passade dem och på deras villkor, medan kvinnor i större utsträckning gjorde saker som måste göras varje dag. Uppdelning var ofta att männen hade ansvar för att sköta om bilar, maskiner och klippa gräs medan kvinnorna lagade mat, tvättade, städade och hade ansvar för barnen. Detta mönster går delvis igen i Tidsanvändningsundersökningen där kvinnor i större andel (70% 2000 och 60% 2010) påbörjar det andra skiftet direkt i anslutning till första skiftets slut medan ungefär 50% av männen både 2000 och 2010 gjorde det (Statistiska Centralbyrån 2012, s.83). När det gällde *fri tid* så utgjorde det ungefär lika många timmar för kvinnor och män varje dag (Statistiska Centralbyrån 2012, s.95) men en skillnad var att kvinnor hade fler men kortare episoder av fri tid som i större utsträckning än männens avlöstes av hemarbete (Statistiska Centralbyrån 2012, s.95). Detta innebär att många stunder av fri tid för kvinnor snarare kan ses som "pausaktiviteter" (Statistiska Centralbyrån 2012, s.95) och inte som det vi använder som fritid i dagligt tal, vilket innebär att kvinnors möjlighet till kvalitativ återhämtning är sämre än mäns.

I Hochschilds studie så fann hon också att kvinnorna i större utsträckning behövde dela sin uppmärksamhet mellan flera aktiviteter samtidigt medan männen bara fokuserade på en sak åt gången (1989, s.8-9). Det kunde röra sig om att kvinnorna lagade mat samtidigt som de höll ett öga på barnen eller hänga och vika tvätt samtidigt som de planerade veckans mat och inköpslista. Männen kunde däremot fokusera på sina sysslor och när de engagerade sig i barnens aktiviteter eller lekte med barnen så gjorde de endast det. Detta är ett mönster som verkar leva kvar även i Sverige då kvinnorna både spenderade mer tid med barn och hade fler men kortare tillfällen av fri tid (Statistiska Centralbyrån 2012).

2.1.3. Tredje skiftet – projektledning av familjen

Det tredje skiftet är en del av hemarbetet som ligger bortom det konkreta, det skall förstås som planering och organisering av hemarbetet och ansvar för det emotionella arbete som görs i hemmet. Med emotionellt arbete menas hantering av känslor och emotioner, exempel på detta är att trösta ledsna barn, att se till att alla kommer iväg på morgonen utan större konflikter och att hantera stress, glädje och andra känslouttryck.

Smeby (2017) talar om emotionellt ansvar som innebär att vara uppmärksam på barnens omsorgsbehov. Hon delar in detta i dels en direkt och aktiv del som innebär att hantera situationer som exempelvis uppstår när barn är ledsna och dels en indirekt del som innebär ett mer långsiktigt ansvar och överblick över barnens kommande behov, det kan exempelvis röra sig om att barnens har kläder som passar kommande årstid eller att ordna skjuts till olika aktiviteter.

Arbetet med att organisera upp vardagen för en familj kan liknas vid att sy ett lapptäcke (Smeby 2017, s. 63) där varje individ och aktivitet är en färgad lapp som skall sys ihop till en större helhet. Det krävs då färdighet i att organisera och planera alla bitarna, speciellt om de är många och om tiden är knapp. Vem som sköter detta arbete fångas inte upp i kvantitativa studier så som Statistiska Centralbyråns Tidsanvändningsundersökningen då det inte riktigt kan kvantifieras eftersom det är ett arbete som pågår i bakgrunden. Smeby menar att det är skillnad på arbete och ansvar i hushållet och att ansvaret och planeringen inte alltid syns; ”men usynlig er ikke det samme som ubetydelig” (Smeby 2017, s. 63). Smeby refererar till en studie av Rönnblom & Hudson (2012) som talar om *logistiskt ansvar* i en familjekontext och att tredje skiftet kan ses som något som skapar balans mellan det första och andra skiftet. Tredje skiftets balanserande effekt ligger i att det innehåller delar, så som planering och projektledning, som måste göras för att det andra skiftet skall bli gjort (Rönnblad & Hudson 2012, s. 147).

En av de första gångerna “the third shift” omnämndes i anslutning till hemarbete var i Hochschilds bok *the Time bind* (1997) och där handlar det om att upptäcka, förstå och hantera effekterna av att det andra skiftet. Ett andra skift som Hochschild beskriver som att det nästan blivit *tayloristiskt* i sin utformning, en effekt av att kvinnor yrkesarbetar i större utsträckning medan männen knappt ökat sin tid för hemarbete. För att klara av både första och andra skiftet så har kvinnorna fått effektivisera det andra skiftet till den grad att nästan går att jämföra med ett löpande band. Smeby (2017) tar avstamp i Hochschilds uttryck men hon väljer att utveckla innebörden av det tredje skiftet:

”som handler om å ta familieansvar. Det tredje skiftet er å administrere hverdagen; å koordinere barnets og foreldrenes aktiviteter, noe som innebærer både en praktisk, emosjonell, sosial og moralsk dimensjon.” (Smeby 2017, s. iv)

I Smebys beskrivning av det tredje skiftet så framgår det att det rör sig om ett komplext och mångfacetterat fenomen. Familjeansvar, administration och koordinering av aktiviteter, ett ansvar som även sträcker sig över praktiska, sociala och moraliska dimensioner.

Smeby (2017, s. 66) redogör för internationell forskning som kan innefattas i begreppet tredje skiftet och menar att det allt som oftast kan sägas vara kvinnornas ansvar i barnfamiljer. Hon poängterar även att planering och emotionellt ansvar för familj och hushållsarbete inte är ämnen som det finns speciellt mycket forskning på. En norsk undersökning (Holter, Svare & Egeland 2008) visade att 84,3% av kvinnorna angav att de lade mer tid än sin partner på att organisera praktiska sysslor i hemmet och detta är mönster som verkar vara beständiga och har iakttagits i USA under slutet av 1900-talet (Hochschild 1989, 1997) och i Sverige under 2010-talet (Rönblom och Hudson 2012; Ericsson m.fl. 2019).

Smeby (2017, s. 61) menar att det finns mycket mindre forskning på det tredje skiftet än på det första och andra och framförallt så finns det väldigt lite forskning som fokuserar på de delarna som utgör tredje skiftet (Smeby 2017, s. 66). En förklaring till varför tredje skiftet inte fått lika mycket uppmärksamhet kan vara att det är "något som är konstant pågående och därmed inte kan 'bockas av' som genomfört" (Rönblad & Hudson 2012, s. 147) och att det "är osynligt, även för parterna själva, och därmed inte räknas." (Rönblad & Hudson 2012, s. 147). Mycket av den offentliga jämställdhetsstatistiken kommer från studier med tidmätning eller dagboksanteckningar där aktiva sysslor mäts men de tredje skiftet som ligger i bakgrunden faller då bort. Tredje skiftet innehåller sysslor som ofta görs samtidigt som första eller andra skiftet pågår eller under fri tid i samband med t.ex. tv-tittande.

De studier som gjorts där tredje skiftet har varit det uttalade forskningsområdet har valt att fokusera på antingen högutbildade (Smeby 2017) eller tjänstemän (Ericsson m.fl. 2019) men jag har inte lyckats finna några studier som undersöker arbetarklassens tredje skift. Då normer om hemarbete, föräldraskap och jämställdhet kan skilja mellan samhällsklasser och behoven av återhämtning ser olika ut beroende på hur arbetets påfrestningar så är det intressant att studera detta.

Ericsson m. fl. (2019) diskuterar tredje skiftet i förhållande till återhämtning från arbetet och menar att det finns en samvariation mellan kvinnor i åldern 30-45 som upplevde sämre möjligheter till återhämtning på grund av det tredje skiftet och höga ohälsotal och överrepresentation i antal sjukskrivningar på grund av stressrelaterade symptom, så kallade utmattningssyndrom.

Smeby (2017) konstaterar i sin avhandling att det tredje skiftet var starkt könat och att det var kvinnorna som hade ansvar för tredje skiftet bland de som var med i hennes studie. Smeby (2017, s. 245) skriver också att "Det tredje skiftet framstår i stor grad som selve motoren bak og premissleverandør for en 'likestilt' hverdag.". Tredje skiftet blir både en möjlighet och ett hinder för kvinnorna, genom att sköta det tredje skiftet så kan de säkerställa ett jämställt andra skift genom att delegera och planera. Samtidigt så blir den ökade belastningen som tredje skiftet innebär ett

hinder för kvinnorna i hennes studie och kan vara en bidragande faktor till att de i större utsträckning än sina män arbetar deltid (Smeby 2017, s. 256-258). Att välja deltidarbete på grund av ansvaret i hemmet och omsorgen av barnen är dock inte lika vanligt bland kvinnor i arbetaryrken vilket diskuteras ovan.

2.1.4. Jämställdhet i Sverige

I Sverige så är jämställdhet mellan könen ett politiskt mål och har varit så sedan 1970-talet (Björnberg & Kollind 2003, s. 14). I dagens politik uttrycks detta inom flera olika områden, exempelvis genom en strävan att genom en jämnare könsfördelning i nyttjandet av föräldraförsäkringen ”bidra till jämställdhet på arbetsmarknaden, ett jämställt föräldraskap och även fortsatt bidra till goda uppväxtvillkor för barn.” (SOU 2017:101 s.19).

Kvinnors kamp för att nå jämställdhet mellan könen har haft stor påverkan på hur familjer lever sina liv och hur samhället organiseras. Frågorna om jämställdhet har sett olika ut under årens lopp, från en politisk kamp för rösträtt i början av 1900-talet till enskild beskattning och lika rättigheter i familjelivet till ökat deltagande på arbetsmarknaden och ekonomisk frihet i slutet av 1900-talet. Utbyggnaden av förskolan (Lund 2002, s. 209), avskaffandet av sambeskattning (Björnberg & Kollind 2003, s. 15) och andra reformer medförde att mödrar kunde börja lönearbeta i större utsträckning. Det fanns även samhällsekonomisk vinst genom så kallade stordriftsfördelar när tre kvinnor hade omsorg för 20 barn jämfört med att varje mor hade enskild omsorg för sina egna barn, samtidigt som den outnyttjade resursen som kvinnors arbetskraft utgjorde välkomnades på arbetsmarknaden (Lundh 2002, s. 189 & 206-9).

Föräldraförsäkringen, som från början hette *moderskapsersättning*, är en annan symbol som visar på jämställdhetsideal som syftar till att både mammor och pappor har ansvar att ha omsorg om yngre barn (Björnberg & Kollind 2003, s. 15). Här spelar dels namnändringen roll, dels de dagar som är reserverade för vardera föräldern i syfte att tvinga fram ett jämnare uttag av föräldraledigheten.

Normen om jämställdhet, i avseendet att vilja dela lika på hemarbetet, verkar vara utbredd i alla samhällsklasser och över hela Sverige (Rönblom & Hudson 2012), men är något mer utbredd bland personer med högre utbildning (Jakobsson & Kotsadam 2010; Smeby 2017). Smeby (2017) gjorde sitt urval bland högutbildade par med motivet att det var där som ”man gjerne forventer å finne likestilte hverdagspraksiser.” (Smeby 2017, s. iv). Implicit i Smebys motiv till att studera högutbildade så finns det en antydning till att lågutbildade lever mindre jämställt, men som Rönblom och Hudson (2012) konstaterar tecken på en bred uppslutning kring samhällets jämställdhetsideal över hela befolkningen.

I Sverige så är fackföreningarna kraftigt uppdelade mellan olika sociala klasser, och arbetarklassens yrken företräds av Landsorganisationen, LO, och dess medlemsförbund (Kjellberg

2009, s. 245-8). Den ”socialt segregerade” (Kjellberg 2009, s. 241) fackliga uppdelningen medför dock att medlemmar ur ett fackförbund kan tänkas ha villkor och förutsättningar som är relativt lika. Det finns markanta skillnader i ställningen på arbetsmarknaden mellan arbetarkollektivet i LO, tjänstemännen i TCO och akademikerna i Saco. Det är skillnader både i utbildning och krav inom arbetet men även skillnader i flexibilitet, löner, möjlighet till självbestämmande och hur fysiskt och mentalt ansträngande arbetet kan vara (Kjellberg 2009). Därför har jag valt fackmedlemskap som urvalskriterium för att nå arbetare.

Dessa skillnader innebär skillnad i behov av återhämtning och medför även att förutsättningarna för att hantera hemarbetets krav varierar i form av olika grad av flexibilitet och ekonomiska resurser.

2.1.5. Återhämtning

Kroppens resurser, både mentala och fysiska, är ändliga och behöver fyllas på efter ansträngning. Detta sker genom olika former av vila vilket leder till återhämtning. Om kroppen inte får den återhämtning den behöver under en längre tid så kan reserverna ta slut och det föreligger risk för ohälsa (Aronsson, Nylén, Ishall, Lindfors & Sverke 2019, s. 16).

Återhämtning kan delas in i olika faser och kan ske genom korta pauser och raster på arbetet, vila under arbetsfri tid på veckodagar eller helger, sömn eller längre sammanhållen ledighet så som semester (Aronsson m.fl. 2019). Ericsson m.fl. (2019, s. 89, 103) menar att ett ökat tempo, fler arbetsuppgifter och ökad osäkerhet i dagens arbetsliv har gjort att möjligheterna till återhämtning på arbetet minskat och att behovet av återhämtningen utanför arbetstid istället har ökat.

Kvaliteten på återhämtning påverkas av en mängd faktorer och en sak som kan motverka återhämtning är att mentalt *ta med jobbet hem* och inte kunna släppa tanken på arbetet efter arbetspasset. Detta är ett fenomen som har kallats *jobbets långa arm (the long arm of the job)* (Meissner 1971; Aronsson m.fl. 2019). Faktorer som kan göra det svårare att släppa tanken på arbetet är exempelvis ett väldigt högt tempo eller om arbetet innebär mycket ansvar eller emotionellt arbete (Aronsson m.fl. 2019, s. 16). Med emotionellt arbete menas att hantera känslor och känslomässiga situationer som kan uppstå vid social interaktion (Aronsson m.fl. 2019). Emotionellt arbete är vanligt förekommande inom vård och omsorg och socialarbete. Aronsson, Nylén, Ishall, Lindfors och Sverke (2019) studerade hur återhämtning hos välfärdsarbetare och tjänstemän, både inom vård och omsorg och socialtjänst påverkades av arbetets belastning och fann att de med högre utbildning och större ansvar oftare upplevde sämre återhämtning. Även tekniska lösningar så som jobbmobil eller att ha arbetets epost kopplad till sin privata mobiltelefon kan göra det svårare att koppla av under arbetsfri tid. Även hemarbete och ansvar för familj är faktorer som kan påverka återhämtning. Ericsson m.fl. (2019) fann att ensamt ansvar för det tredje skiftet begränsade möjligheterna till återhämtning utanför arbetet hos flera deltagare i deras studie, vilket ledde till ett underskott på mental energi (Ericsson m.fl. 2019, s. 104). Återhämtningen blev

lidande på grund av att tankar på hemmet i form av emotionellt ansvar och planering av hemarbetet dröjde sig kvar, även fast hemarbetet var avslutat för stunden eller när individen befann sig på arbetet. Detta fenomen kallar de ”hemmets långa arm” (Ericsson m.fl. 2019, s. 104) vilket de beskriver som en process liknande *jobbets långa arm* (Aronsson m.fl. 2019), fast i ”motsatt riktning” (Ericsson m.fl. 2019, s. 104).

2.2. Teoretiska utgångspunkter

2.2.1. Föräldraideal

Ideal kring familjer kan variera men oavsett om föräldrapar håller med om den samhällsliga normen om jämställdhet och rättvisa i familjelivet så är det något som de måste förhålla sig till (Björnberg & Kollind 2003, s. 52). Det finns också teorier om olika normer eller ideal för vad det innebär att vara en *god* mor eller far. Miller (2012), som studerat föräldrar i Storbritannien, diskuterar att vara en god mamma och en god pappa och hur de samhällsliga normerna för dessa två ideal skiljer sig åt. En god mamma ser i första hand till sitt barn och lönearbetar i andra hand medan pappor kan anses som goda även om de är försörjare i första hand (Miller 2012; Elvin-Nowak 1998). Mammorna, som oftast varit föräldralediga längre än papporna och speciellt under de första månaderna efter barnets födelse utvecklar färdigheter som gör dem till ”experter” på att ha omsorg för sina barn (Miller 2012, s. 44). Miller (2012) menar dock att det sker viss förändring i inställningen till jämställdhet men att det främst är *tal och intentioner* som ändras medan praktiken fortfarande är traditionellt könad. Kvinnor tar större ansvar för barnen och hemmet, medan männen i större utsträckning försätter ta det ekonomiska ansvaret. Miller (2012, s. 51) nämner att det faktum att svenska och norska pappor tar större ansvar för sina små barn visar att normer är föränderliga.

En av Millers (2011) slutsatser gällande fadersideal och normer var att en kortvarig föräldraledighet kunde ses som acceptabel för män i Storbritannien under 00-talet, men en längre föräldraledighet var något som bröt normerna kring vad som ansågs vara manligt. Miller menar också att normerna kring vad faderskap innebär har förändrats med tiden (från 1970-talet fram till början av 2000-talet) och normbilden av mannen som den *ensamma försörjaren* har förändrats och gett plats åt en mer omsorgsfull maskulinitet och en omvårdande manlighet (Miller 2011, s. 1097). Miller beskriver detta nyare faderskapsideal som ”the good, involved father” (Miller 2011, s. 1099) och hur det handlar om att vara en aktiv och närvarande far, både när det gäller praktiska och känslomässiga delar i omsorgen om barnet. Björnberg och Kollind (2003) beskriver hushållsarbete som en traditionellt kvinnligt kodad syssla men menar att den bilden kan utmanas om hushållsarbete istället förknippas med något *självständiga individer* måste kunna klara av för att leva självständigt.

2.2.2. Förhandling och skapande av arbetsfördelning

Utöver normer och ideal så finns det teorier om att förhandling eller avsaknad av förhandling är en viktig del i skapandet av arbetsfördelning av hemarbetet. En stor del av hemarbetet i en familj kan beskrivas som rutinmässigt arbete där ”mycket tas för givet på ett oflekterat sätt” (Björnberg & Kollind 2003, s. 52). Men uppdelningen av hemarbetet blir inte till ur tomma intet utan påverkas av de normer och ideal om hur kvinnor och män skall uppträda som finns i samhället (Miller 2012, s. 40). Miller (2012) fann att både mammors och pappors resonemang kring varför hemmets praktiker delats upp som det gjorts även förstärker de normer och förväntningar som ställs på föräldrar för att leva upp till idealet om en god mamma eller pappa.

Det finns många olika sätt som arbetsfördelning skapas men något mått av interaktion och förhandling mellan parterna finns alltid (Björnberg & Kollind 2003). Ahrne och Roman (1997) menar att det sker genom dels explicita förhandlingar, vilket kan vara regelrätta samtal, och implicita förhandlingar som sker genom exempelvis ”tonfall, gester eller ansiktsuttryck” (Ahrne & Roman 1997, s.6) men kan även vara att demonstrativt göra tvärt emot det som förhandlats fram eller som ens partner ber en att göra (Roman 1999, s. 12). Som i alla förhandlingar så spelar parternas ursprungliga inställning roll för vad de förväntar sig kunna få ut av en förhandling och när det gäller hemarbete så beror inställningarna mycket på de ideal och normer som finns i samhället (Björnberg & Kollind 2003). Och även om normerna kring föräldraskap påverkar arbetsfördelningen så är de materiella förutsättningarna, i form av framförallt arbetstider, grunden som båda parter har att förhålla sig till (Ahrne & Roman, 1997). Ahrne och Roman (1997) diskuterar också *ekonomisk rationalitet* och att ekonomiska förutsättningar kan spela roll för hur arbetsdelningen i hemmet blir. Även känslor av lust och olust inför specifika sysslor är något som påverkar uppdelningen (Hochschild 1989). Resultat av tidigare förhandlingar och uppdelning kommer sedan att ligga till grund för kommande arbetsfördelning (se diskussion om att kvinnor blivit experter på omvårdnad ovan) och kan få långtgående konsekvenser för kommande fördelning av hemarbetet.

I takt med att de traditionella normerna om hur män och kvinnor skall uppträda i hemmet luckras upp så ökar möjligheterna att förhandla om hemarbetets fördelning (Ahrne & Roman, 1997). Men det är inte alltid som båda parter blir nöjda med utfallet vilket kan leda till missnöje från parterna. Björnberg och Kollind (2003, s. 53) fann att missnöje om fördelningen av hushållsarbete uttrycktes olika mellan kvinnor och män. Kvinnorna, som ofta var missnöjda för att de gjorde för mycket, riktade sitt missnöje antingen ”mot sysslorna, mot sina män eller mot sig själva för att de tar på sig saker som de inte borde göra” (Björnberg & Kollind 2003, s. 53). Männerna däremot var mer defensiva och kände dåligt samvete över att partnern var irriterad.

2.2.3. Återhämtning

Kopplat till den forskningen om återhämtning (Aronsson m.fl. 2019; Ericsson m.fl. 2019) som redogjorts ovan så kommer teorierna om att *jobbets långa arm* och *hemmets långa arm* påverkar återhämtning. Den påverkan som sker av jobbets långa arm är beroende arbetets organisering och villkoren på arbetsplatsen. Ett intensivt arbetstempo med mycket stress eller ett arbete med mycket emotionellt ansvar förväntas påverka återhämtningen i hemmet negativt, detta eftersom att tankar på jobbet följer med även under arbetsfri tid.

Hemmets långa arm fungerar på liknande sätt och yttrar sig exempelvis genom att planering av hemarbete kan följa med även efter att hemarbetet är avslutat eller att individer grubblar över saker som inte blivit gjort när de ser på tv eller skall sova. Hemmets långa arm kan även påverka arbetet genom en känsla av att inte kunna koppla bort tankar på hem och familj under arbetstiden bidrar till ökad stress vilket leder till en ökad belastning på arbetet.

2.2.4. Sammanfattning av tidigare forskning och teori

Uppdelningen av dagens sysslor i tre olika skift synliggör sysslor och aspekter som innehåller emotionellt arbetet, planering och projektledning av familjen, som annars lätt förbises i statistik och forskning kopplat till återhämtning och jämställdhet.

Det första skiftet, lönearbetet, innebär ansträngning, både mental och fysisk och skapar ett behov av återhämtning vid arbetets slut. Det andra skiftet, det praktiska hemarbetet, innebär också en ansträngning och ökar behovet av återhämtning. Det andra skiftet är dock för det mesta uppdelat i mindre sysslor med potentiell tid för återhämtning däremellan. Det tredje skiftet, projektledningen av familjen, det emotionella ansvaret för det andra skiftet och ansvaret för barnens omsorg är sysslor som också skapar behov av återhämtning. Men till skillnad från de andra skiften så är det tredje inte alltid synligt utan innehåller många delar som pågår i bakgrunden och som kan inkräkta på den lediga tiden som egentligen var avsatt för återhämtning.

Den ökade jämställdheten i samhället har lett till att kvinnor och män i större utsträckning delar på sysslorna i det andra skiftet men forskning visar att det tredje skiftet fortfarande är starkt könat och ofta är kvinnors ansvar. Detta kan kopplas samman med den traditionella synen på hushållsarbete som ett kvinnligt kodat arbete och även om dagens rådande manlighetsideal målar upp en jämställd man så tar det tid att förändra normer och att det är skillnad mellan ideal och praktik.

Arbetsfördelningen i hemmet skapas primärt genom förhandlingar, både explicita och implicita. Men normer, ideal och materiella förutsättningar så som arbetstid och ekonomi påverkar utgångspunkterna och resultaten i förhandlingarna.

3. Metod

3.1. Vetenskapsteoretiska och metodologiska utgångspunkter

Då studiens huvudsyfte är att förklara hur vardagspraktiker formar ansvarsfördelning i det tredje skiftet valdes en kvalitativ metod. Detta för att kvalitativa intervjuer är ett bra verktyg för att kunna få en inblick i människors känslor och förstå hur och varför de handlar på ett visst sätt (Kvale & Brinkmann 2014, s. 17; Trost 2010, s. 32, 53). Även forskningsfrågorna som ställs ovan har varit en bidragande faktor i valet av metod. Frågor om hur fördelningen av hemarbetet blir till och eventuella tankar om ojämlikhet eller hur tredje skiftet påverkar möjligheten till återhämtning besvaras svårligen genom kvantitativ studie. Här kommer kvalitativa intervjuer till sin rätt där öppna frågor ger de intervjuade en möjlighet att med sina egna ord berätta om olika fenomen (Kvale & Brinkmann 2014, s. 43). Intervjuerna var semistrukturerade på så vis att det fanns en intervjuguide med frågor som skulle gås igenom, men ordningen inte var rigid och intervjupersonerna uppmanades att svara på sitt sätt och ge exempel från sin vardag. Detta gjorde det möjligt att undersöka intervjupersonernas egna upplevelser och tankar kring olika aspekter av hemarbetet och återhämtning utan krav på att svaren skulle passas in i en mall. Det faktum att tredje skiftet är svårt att mäta och kvantifiera (se ovan) är ytterligare en bidragande orsak till valet av kvalitativ metod valdes, för att få ett grepp om hur tredje skiftet ser ut krävs djupgående frågor som inte lämpar sig för en enkätundersökning (Trost 2010, s. 32).

Studien har en delvis induktiv ansats, där jag med stöd i den tidigare publicerade forskningen och genom mina specifika intervjuer söker mer allmänna mönster och svar på mina frågeställningar (Trost 2010, s. 36-7). Jag har också varit intresserad av att leta efter avvikelser från tidigare forskning för att undersöka om de föräldrar i LO-yrken som jag intervjuat skiljer sig från föräldrar med tjänstemanna- eller akademikerbakgrund som studerats av Smeby (2017) och Ericsson m.fl. (2019).

Trost (2010, s. 34) menar att kvalitativa studier ofta möts av misstänksamhet på grund av deras ofta små urval och för att de inte kan ge spegla befolkningen på ett statistiskt representativt vis. Föreliggande studies begränsade omfattning gör knappast att det går att dra några allmängiltiga slutsatser om hur alla arbetarklassföräldrar har det i Sverige, men det är inte heller syftet utan jag är intresserad av att hitta mönster som eventuellt kan förklaras med hjälp av teorier och tidigare forskning kopplat till ämnet.

Studiens mål att bidra till forskning om det tredje skiftet och dess koppling till återhämtning och belysa arbetarklassföräldrars förhållanden kan förhoppningsvis bidra till att bredda forskningsfältet.

3.2. Urval av respondenter

Jag har använt en blandning av urvalsmetoder i den här studien. Strategiskt urval har använts för att begränsa vilka som kan tänkas vara passande att intervjua och skapa en variation av personer inom en avgränsad kategori (Trost 2010, s. 137-9). Målet för studien är att undersöka hur fördelningen av tredje skiftet skapas och det påverkar möjligheten för återhämtning för sammanboende småbarnsföräldrar med LO-yrken och även undersöka skillnader mellan män och kvinnor. Med den avgränsningen i åtanke så valdes heterosexuella par där åtminstone en person arbetade i ett yrke som organiseras av ett LO-förbund. För partners del accepterades också vissa lägre tjänstemannayrken och omsorgsyrken eftersom vissa tjänstemannayrken har liknande villkor när det kommer till arbetstider, löner och trygghet som LO-yrken (Kjellberg 2009). Ett annat kriterium var att paret skulle ha minst ett barn i åldern 1-6 år boende i hushållet, dels för att få någon likhet med tidigare forskning på tredje skiftet (Smeby 2017; Ericsson 2019) och de teorier om jämställdhet och föräldraskap som används i studien (Miller 2011 & 2012; Hochschild 1989; m.fl.) och dels för att det är vid den här perioden i familjebildning som uppdelningen av hemarbetet mellan kvinnor och män blir extra tydliga (Statistiska Centralbyrån 2012).

Rekrytering till intervjuerna skedde främst genom kontakt med ett antal fackligt aktiva inom LO på sociala medier och ett par via personlig kontakt. Först togs personlig kontakt med ett antal fackligt aktiva inom IF Metall och Handelsanställdas förbund. De fick en kortare projektbeskrivning och en förfrågan om de kunde förmedla kontakt till arbetskamrater som passade in i studiens urvalskriterier (heterosexuellt par med minst ett barn i åldern 1-6 år där en [helst båda] arbetade inom yrken som kan kategoriseras som arbetaryrke). De personer jag kontaktade kan klassas som nyckelpersoner (Trost 2010, s. 139-40). En risk med denna typ av metod är att nyckelpersonerna kanske inte har tid att förmedla kontakt eller att de agerar "gate-keepers" (Trost 2010, s. 140). Gate-keepers innebär att de inte förmedlar kontakt till alla som kan tänkas vara lämpliga, utan anstränger sig lite extra för att hitta en perfekt kandidat eller inte hittar några personer som passar alls. Enligt Trost (2010, s. 140) är det inte ovanligt att det tar väldigt lång tid, vilket var något som skedde vid den här studien. Då denna metod inte gav förväntad utdelning övergick jag till ett "bekvämlighetsurval" (Trost 2010, s.140) där jag efterfrågade intervjupersoner i en större Facebook-grupp kopplad till arbetarrörelsen och frågade även bekanta om de kände någon som kunde tänkas passa in. Rekryteringsprocessen ledde till att jag fick kontakt med sex föräldrapar.

3.3. Datainsamling

Den pågående Coronapandemin gjorde att intervjuer ansikte mot ansikte valdes bort och istället så gjordes röstintervjuer via telefon. Att genomföra intervjuerna via telefon och inte ansikte mot ansikte medförde både för- och nackdelar. Samtliga intervjuade befann sig i sina hem under

intervjun vilket troligtvis medförde att de kände sig trygga (Trost 2010, s. 65) och eventuellt blev mer förtroliga i sina svar. Det kan också ha verkat dämpande på den maktasymmetri som vanligen finns vid en kvalitativ intervju (Kvale & Brinkmann 2014, s. 51-2). Trost (2010, s.65) vanar dock för att intervjupersonens hem kan vara en plats där hen lätt kan bli störd, vilket skedde vid två intervjuer när barn pockade på uppmärksamhet. En annan fördel med telefonintervju var att jag kunde intervju personer som befann sig på längre avstånd och inte bara i närområdet (Kvale & Brinkmann 2014, s. 190). Att inte kunna se personerna jag intervjuade gjorde att jag gick miste om ansiktsuttryck och kroppsspråk vilket kan ha gjort det svårare att tolka vissa svar och de känslor som var kopplade till dem (Trost 2010, s 94-5 & 132).

Varje förälder intervjuades enskilt för att de inte skulle känna sig tvingade att uppvisa samförstånd eller en enad bild tillsammans med sin partner. Det möjliggjorde också att få två olika synvinklar på samma familjesituation vilka kunde relateras till varandra.

Totalt gjordes sex intervjuer, ytterligare två intervjuer var planerade men fick ställas in då föräldrarna inte längre kunde intervjuas på grund av vård av sjukt barn. Jag hade även kontakt med två andra föräldrapar men där var endast en förälder intresserad av att ställa upp så de fick avbokas. Intervjuerna varade mellan 30 och 50 minuter, spelades in och transkriberades ordagrant för analys.

Inför intervjuerna så skrevs en intervjuguide med ett antal frågor som fick ligga till grund för intervjuerna. Intervjuguiden grundade sig på frågor som uppkommit genom läsningen av den tidigare forskningen och i arbetet med att ta fram syfte och frågeställningar. Intervjufrågorna rörde områden som bakgrund och personlig information (så som familjesituation, ålder, uppväxt, arbete och arbetsvillkor), ideal kring föräldraskap, rättvisa och jämställdhet, hur arbetsdelningen i hemmet såg ut (vem skötte vilka hushållssysslor, höll kontakt med släkt och vem planerade barnens kalas etc.) och vilket behov och möjlighet till återhämtning som personerna upplevde att de hade. Denna guide utgjorde ett stöd för att se till att alla områden behandlades under intervjun, men de intervjuade föräldrarna tilläts brodera ut och avstickare från frågorna uppmuntrades då de gav en inblick i föräldrarnas tankar och känslor gällande ämnet.

Det praktiska intervjuandet har jämförts med ett hantverk som forskaren blir bättre på efter hand (Kvale & Brinkmann 2014, s. 87; Trost 2010, s. 148) och för mig så innebar intervjuerna en lärprocess. Att intervju och sedan lyssna igenom intervjuer i samband med transkribering gjorde att jag kunde förbättra min färdighet inför kommande intervjuer. Detta till att de senare intervjuerna hade ett bättre flyt och efter de två första intervjuerna reviderades intervjuguiden. Nya teman och frågor som var relevanta för ämnet och som kommit upp under de första intervjuerna lades till och vissa frågor skrevs om för ökad tydlighet.

3.4. Analysmetod

Arbetet med att analysera de empiriska data som samlats in via intervjuerna började i stort sett redan under första intervjun då jag antecknade vissa intressanta saker som sades. Samtidigt så började jag tolka det som sades. Att analysera och tolka samtidigt som intervjun pågick ledde också till fler följdfrågor under intervjun. Trost (2010, s. 148) menar att det inte går att skilja insamling, analys och tolkning ifrån varandra utan att det är naturligt att de smälter samman till viss del.

Intervjuerna transkriberades ordagrant i nära anslutning till varje intervju. De transkriberade intervjuerna lästes sedan igenom och den första intervjun delades in i teman relevanta till ämnesvalet genom öppen kodning inspirerad av grounded theory (Corbin & Strauss 2015). Kodningen kan inte sägas vara strikt grounded theory eftersom att jag hade ett teoretiskt ramverk att förhålla mig till och eftersom att målet inte var att bygga nya teorier. Att jag valde öppen kodning istället för förbestämda teman var för att jag inte ville låsa mig till vissa teman i förväg utan ha ett öppet sinne för det empiriska materialet jag kodade. Begrepp och händelser som framkom i intervjuerna och som kunde kopplas till studiens teoretiska ramar och tidigare forskning markerades och färgkodades i olika färger för olika teman. De teman som identifierades under kodningen av den första intervjun fick sedan ligga till grund för kodningen av kommande intervjuer som då kodades med hjälp av förkodning. Anledningen till bytet av metod för kodning var främst att jag redan identifierat ett antal teman i kodningen av första intervjun och att samtliga intervjuer använde samma intervjuguide vilket skulle begränsa förekomsten av ytterligare teman. Men även under kodningen av resterande intervjuer strävade jag efter att hålla ett öppet sinne för nya teman.

Under analysarbetet så framkom även händelser och frågor som inte kunde förklaras med eller kopplas till den forskning och det teoretiska ramverk som byggts upp vilket gjorde att jag fick återgå till att läsa teori och söka efter tidigare forskning. Ett exempel på detta är forskningen om implicita och explicita förhandlingars roll i skapandet av arbetsdelning i hemmet som tillkom relativt sent men som varit i stor vikt för att förklara vissa skeenden.

Vid senare läsningar av intervjuerna upprättades även tabeller med innehåll från vissa delar av intervjuerna för att söka likheter och olikheter mellan de intervjuade personerna och se om några mönster gick att finna mellan familjerna. Trost (2010, s. 153) menar att personliga tabeller kan vara till hjälp för att skapa sig en överblick av materialet. Det fördes även löpande lösa anteckningar på papper.

Med stöd av det teoretiska ramverket och den tidigare forskningen så kunde jag under analysarbetet hitta olika mer eller mindre samstämmiga svar från intervjuerna. I de fall där svar och upplevelser delas av flera av de intervjuade personerna och det går att hitta återkommande mönster som dessutom stämmer överens med teorierna så finns det möjlighet att dra slutsatser. Även i de fall där intervjusvaren skiljer sig från tidigare forskning så finns det möjlighet att analysera varför och

på vilka sätt de upplevelserna skiljer sig från teorin. Danermark, Ekström och Karlsson (2018, s. 143) kallar detta ”empirisk extrapolering” och benämner det som en induktiv metod för att dra slutsatser om det stora från det lilla.

3.5. Validitet, reliabilitet och tillförlitlighet

Validitet är en omtvistad fråga när det kommer till kvalitativ forskning (Trost 2010 s. 133; Bryman 2018 s. 467; Kvale & Brinkmann 2014) då begreppet först utvecklades för kvantitativ metod och blir svårt att applicera på kvalitativ forskning. Istället kan det vara värt att diskutera forskningen i termer av tillförlitlighet (Bryman 2018, s. 467). Tillförlitlighet kan delas in i fyra olika delar: (1) Trovärdighet, (2) överförbarhet, (3) pålitlighet och (4) en möjlighet att styrka och konfirmera (Bryman 2018, s. 467).

Trovärdighet kan sägas motsvara intern validitet (Bryman 2018, s. 467) och har i föreliggande studie eftersträvat genom att exempelvis följa Vetenskapsrådets regler för hur forskning skall bedrivas (se avsnittet om etik nedan) och genom att vara mån om att säkerställa att jag uppfattat de svar jag fått under intervjuerna på rätt sätt. För att säkerställa kvaliteten på intervjuerna och att jag inte skulle tolka svaren felaktigt så ställdes det följdfrågor i syfte att utforska djupare eller få klarhet i vissa fall då svaren var otydliga. Det var frågor som ”kan du utveckla?”, ”vad menar du med XX?”, ”menar du att XX?” och i ett fall så kontaktades en intervjuperson via SMS för att få klarhet i en fråga som uppkom under bearbetningen av materialet. Validitet innefattar även att *mäta det man vill mäta* och att frågorna som ställs är relevanta för ämnet (Trost 2010, s.132; Kvale & Brinkmann 2014, s.296), ett verktyg för att säkerställa detta var intervjuguiden som användes vid intervjuerna. Intervjuguiden arbetades fram i samband med läsningen av tidigare forskning och jag upplevde att den var till stor hjälp. För att kunna leverera trovärdiga resultat har jag haft en kritisk blick på mitt arbete under hela processen, jag har ifrågasatt om de teorier jag valt är rimliga, syftet och frågeställningarna har ifrågasatts, intervju svaren och mina tolkningar av dessa har granskats kritiskt.

Frågan om *överförbarhet*, motsvaras av det som i kvantitativ metod kallas ”extern validitet” (Bryman 2018, s. 466) och rör frågan om huruvida resultatet går att föra över på andra grupper eller på samma grupp vid annat tillfälle. Eftersom att människor är föränderliga varelser som hela tiden agerar och interagerar med andra så utvecklas de och kan få nya åsikter och minnas olika saker vid olika tillfällen. Detta leder till att svar från samma person på samma fråga kan skilja sig åt mellan olika tidpunkter även om frågorna ställs på samma sätt och av samma intervjuare.

Pålitlighet motsvarar reliabilitet (Bryman 2018, s. 467), och för att få pålitliga svar har jag eftersträvat att intervjuerna skall täcka samma område och att hanteringen av materialet efter intervjuerna har behandlats standardiserat. Då intervjuerna var av en semistrukturerad karaktär där varje intervjuperson uppmanades att berätta på sitt eget sätt så tog intervjuerna olika vägar och frågorna och följdfrågorna ställdes vid olika tidpunkter var intervjuguiden till stor hjälp för att

uppnå detta. Vidare så har samma förfarande använts då intervjuerna transkriberats och kodats. Kvale och Brinkmann (2014) diskuterar reliabilitet bland annat i förhållande till intervjukvalitet och exempelvis hur otydliga eller motsatta svar på frågor under intervju kan leda till felaktiga tolkningar. För att undvika detta så har jag strävat efter att ställa följdfrågor och be om förtydliganden.

Möjlighet att styrka och konfirmera rör frågan om objektivitet och att handla i ”god tro” (Bryman 2018, s.470). Bryman (2018, s. 470) menar att objektivitet inte går att uppnå i forskning med kvalitativ metod och detta är en ståndpunkt som jag delar. Jag är medveten om att mina åsikter och värderingar kommer att vara med och påverka hur jag tolkar de resultat som framkommer men gör samtidigt stora ansträngningar för att inte misstolka eller förvrida det svar jag fått under intervjuerna.

3.6. Etikdiskussion

Etiska överväganden är en viktig del i all forskning. Vetenskapsrådet (2002 & 2017) anger etiska riktlinjer som skall följas vid forskning i Sverige. Dessa riktlinjer rör fyra huvudområden eller krav och stipuleras genom ”informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet” (Vetenskapsrådet 2002, s. 6). Nedan diskuteras hur föreliggande studie förhåller till de forskningsetiska kraven:

Informationskravet (Vetenskapsrådet 2002, s. 7) innebär att deltagare i forskningsstudier skall få tillbörlig information om studiens syfte och vad deras medverkan innebär. Detta krav har beaktats genom att de intervjuade personerna fick ta del av skriftlig information innehållande bland annat studiens syfte och vilka ämnen frågorna skulle röra. I början av varje intervju informerades deltagarna om att det var frivilligt att delta, och att de kunde välja att inte svara på vissa frågor om de inte ville, att de kunde avbryta intervjun när som helst och att de kunde återta sitt medgivande att delta i studien även efter intervjun.

Samtyckeskravet anger att ”[f]orskaren skall inhämta uppgiftslämnarens och undersökningsdeltagares samtycke.” (Vetenskapsrådet 2002, s. s.9). Detta gjordes genom en uttrycklig fråga i inledningen av varje intervju där även samtycke till att få spela in intervjun efterfrågades.

Konfidentialitetskravet kan delas in i två delar, dels att personuppgifter skall hanteras varsamt och skyddas från obehöriga, dels att deltagare i forskning ”skall ges största möjliga konfidentialitet” (2002, s. 12). Det första har säkerställts genom att de inspelade intervjuerna och kontaktuppgifter till de personer som intervjuades alltid har varit sparade på lösenordsskyddade enheter som endast jag har tillgång till, samt att jag har transkriberat intervjuerna själv.

För att säkra den andra delen av konfidentialitetskravet har jag gjort stora ansträngningar för att trygga anonymiteten och integriteten hos de som intervjuats. De intervjuade är föräldrapar och jag valde att intervju dem enskilt, just för att de inte skulle tvingas visa upp samförstånd i alla frågor. Det har medfört vissa etiska dilemman. Just frågan om hur föräldrarna skall kunna garanteras anonymitet gentemot sin partner gällande känsliga frågor och händelser som togs upp under intervjuerna utan att studien tappar allt för mycket kvalitet har varit en svår balansgång som har fått hanteras under arbetets gång. Här har jag gjort ett val att låta en försiktighetsprincip råda för att skydda intervjupersonernas konfidentialitet (Kvale & Brinkmann 2014, s. 107). Som en följd av detta så har jag ändrat på vissa detaljuppgifter som exempelvis yrken och barns åldrar och vissa händelser som beskrivs med utgångspunkt i intervjumaterialet har flyttats runt i tid och rum. För att ytterligare trygga intervjupersonernas integritet så har jag valt att INTE skriva ut källhänvisning till intervjuerna vare sig med fingerat namn, datum eller vilken intervju i ordningen det rör sig. Främsta anledningen till detta är att det skulle vara en enkel sak för deras partner att avkoda vad de sagt. Detta är ett val jag gör, väl medveten om att det strider mot gängse praxis gällande hantering av citat och att det leder till att det inte går att koppla enskilda kommentarer till andra kommentarer gjorda av samma person.

Det fjärde forskningsetiska kravet, nyttjandekravet, innebär att insamlat material, i den här studiens fall intervjumaterial, endast får användas till forskning och inte för kommersiellt bruk eller dylikt (Vetenskapsrådet 2002, s. 14). Detta krav kommer i föreliggande studie att säkerställas genom att inspelade intervjuer och transkriberingar kommer att förstöras när studien är avslutad.

Det är inte helt oproblematiskt att ställa frågor till parter i en relation gällande ämnen som de kanske inte har funderat aktivt kring innan. Frågor om vad de känner inför vissa situationer och hur de har uppkommit skulle kunna liknas vid att peta på en sovande björn. Om intervjuarens frågor har väckt frågor inom de intervjuade (Kvale & Brinkmann 2014, s. 48-9) så kan det kanske leda till att de vill omförhandla viss fördelning av hemarbetet. Detta kan ses som en möjlighet att uppnå en mer rättvis fördelning men kan också ses som ett problem ifall synen på forskarens roll är att den mer skall ses som en fluga på väggen som iakttar skeenden.

4. Resultat och analys

4.1. Presentation av de intervjuade

Vid tiden för intervjuerna så bestod familj A1 av Adam och Asta, och deras två barn. De var gifta, båda var i 30-årsåldern och de bodde i en hyresrätt i ett lägenhetsradhus ett par mil utanför en mellanstor stad i Västsverige. Det äldsta barnet var fem år och den yngsta fem veckor. Asta var för tillfället föräldraledig från en tjänst inom barnomsorgen då hon nyss blivit mamma för andra gången, hon hade en tillsvidareanställning och hennes arbete organiserades inte av ett LO-förbund. Adam arbetade som montör inom tillverkningsindustri, han hade en tillsvidare anställning och hans arbete organiserades av ett LO-förbund.

Familj B2 bestod av Bea och Ben och deras två barn. Båda var i trettioårsåldern och de hade varit sambos under en längre period och bodde i en villa på landet utanför en mellanstor stad i södra Sverige. Deras barn var tre och sju år gamla vid tiden för intervjun, den äldsta gick i förskoleklass och hade barnomsorg på fritids och den yngre gick på förskola. Ben arbetade inom byggsektorn, hade en tillsvidareanställning och arbetet organiserades av ett LO-förbund. Bea var hade en arbetsledande roll på ett callcenter, hon hade en tillsvidareanställning och hennes arbete organiserades inte av ett LO-förbund.

Familj C3 bestod av Calle och Cissi och deras barn. De var gifta, båda i trettioårsåldern och hade nyss köpt en bostadsrätt i centrum av en mellanstor stad i Västsverige. Deras barn var 1 år vid tiden för intervjuerna. Calle arbetade inom byggsektorn, han hade en tillsvidareanställning och hans arbete organiserades av ett LO-förbund. Cissi var föräldraledig från ett arbete inom detaljhandeln, hon hade en tillsvidareanställning och hennes arbete organiserades av ett LO-förbund.

Förtydligande gällande hanteringen av citat och kommentarer från intervjuerna: För att säkerställa de intervjuades anonymitet så har det beslutats att inte skriva ut några källhänvisningar i form av namn, fingerat eller ej. Anledningen till detta är att det hade varit väldigt enkelt för de intervjuade att avkoda vad deras partner sagt. Detta diskuteras även under avsnittet 3.6 Etikdiskussion ovan.

4.2. Första skiftet - heltid eller deltid

Alla tre männen arbetade heltid medan de tre kvinnorna jag intervjuade arbetade deltid. Kvinnorna arbetade mellan 82 och 94 procent. Anledningen till deltiden var i ett fall en önskan att ”ta vara på tiden med ungarna”. I ett fall för att det var den arbetstiden som var tillgänglig då hon arbetade inom ett kvinnodominerat yrke där det förekommer få heltider. Då tjänsten innefattade kvällar och helger blev månadslönen ändå motsvarande en heltidslön tack vare OB-tillägg. Den tredje kvinnan berättade att hon började arbeta deltid för att ens orka med att umgås med sin familj; heltidsarbetet

gjorde att hon blev trött och helgerna gick åt till återhämtning istället för att spenderas med familjen. Hon beskrev sig själv som en ”tråkig gnällig mamma”. Hon berättade även att hon först gått ner ännu mer i arbetstid men att det gjorde att arbetet blev lidande då viktig tid till planering försvann. Här skedde en avvägning mellan arbete och familj, så att hon både kunde utföra sitt arbete tillfredställande och leva upp till sina egna ideal om vad hon behöver göra för att vara en tillräckligt *god* mamma som ser till att ha tid och ork över att spendera mycket tid med barnen på helgen.

Två av männen pratade om deltidarbete under intervjuerna, en nämnde det som en möjlighet att gå ner i arbetstid med hänvisning till föräldraledighetslagen och en som en önskan eller dröm för att få mer tid med familjen och få mer tid till återhämtning:

”[Tillräckligt med återhämtning är] Mer eller mindre omöjligt, man går upp halv sex på morgonen och halv sex, alltså tolv timmar senare, då sitter familjen samlade och äter middag. För mig ohållbart, och vi har pratat länge om att vi båda ska gå ner i tjänst men ja... Men vi får lösa det lite ekonomiskt först. Men det är vår förhoppning i alla fall. Att kunna, var sin dag i veckan sluta efter lunch, eller två dagar i veckan klockan 2 eller något i den stilen.”

Här beskrivs situationen med heltidsarbete och familjeliv som ohållbart och han hänvisar till den ekonomiska situationen. Här är en pappa som gärna *vill* vara hemma mer, men som upplever att han inte *kan* på grund av ekonomiska faktorer. På detta sätt så uppfyller han idealen om den moderna omvårdande goda pappan, samtidigt som han tar det ekonomiska ansvaret och upprätthåller delar av den traditionella bilden av faderskap. Och mamman som arbetar deltid för att ”ta vara på tiden med ungarna” upprätthåller bilden av den goda mamman. Löneskillnaden mellan föräldrarna har förmodligen här en praktisk påverkan på hur de väljer att dela upp arbetstiden och i förlängningen vem som kommer att spendera mer tid med barnen och i hemmet.

4.3. Första skiftet och behovet av återhämtning

Behovet av återhämtning efter arbetet såg väldigt olika ut bland de intervjuade, en av männen menade att han oftast inte var i behov av någon direkt återhämtning efter arbetet då han inte upplevde arbetet speciellt uttröttande. Vid vissa tillfällen då han fick göra vissa speciella uppgifter som ställde högre krav på koncentration kunde han få huvudvärk men menade att han i så fall hade möjlighet att vila efter arbetet.

En av kvinnorna, som hade ett arbete med mycket social kontakt sa att hon i stort sett varje dag behöver en stunds återhämtning efter arbetet. Hon sa att hon oftast stänger in sig i sovrummet för att bara vara ensam, vilket hon menade att hon behövde eftersom arbetet är så socialt påfrestande. Detta fungerade att göra så länge hon inte slutade tidigt och var den som hämtade barn på förskolan. Vid de tillfällen hon slutade tidigt så försökte hon istället göra lugna aktiviteter med barnen fram till att hennes partner kom hem.

Två av männen och en av kvinnorna hade fysiskt ansträngande jobb och var trötta i kroppen efter arbetet och berättade att de helst ville ha en stunds avkoppling i soffan efter jobbet men att det är något som blivit svårare eller omöjligt efter att de fick barn.

Resan hem från arbetet ansågs i allmänhet som avkopplande förutsatt att det inte innebar att hämta barn på förskola eller fritids. Upplevelsen av att hämta och lämna barnen på barnomsorgen beskrevs av en mamma så här:

”Sen stressar vi till förskolan, lämnar den minsta och så vidare till skolan och lämnar den stora, och sen så kör jag till jobbet. En halvtimme bort, kanske tjugofem minuter. Sen så är det jobba hela dagen och sen så kör jag tillbaka och stressar med att hämta på förskolan, och hämta på skolan och sen är det hem. Och då lagar vi middag och ungarna bråkar, och sen äter vi middag, och ungarna bråkar, ungefär där kommer behovet av återhämtning.”

Hon sa att just att hämta och lämna barnen på barnomsorgen var en av de mer stressande delarna på dagen och att jobbet ibland uppfattas som en lugn plats: ”Ja, det är lite så man andas ut när man kommer till jobbet. Jag klarade denna lämningen, och sen andas man ut lite efter att man har ätit middag typ.” Här finns paralleller till Hochschild (1997) och att stressen med att passa tiderna på barnomsorgen gör att den arbetsfria tiden blir väldigt uppstrukturerad eller tayloristisk och mer får en känsla av löpande band än ledig tid. En av mammorna berättade att hon ibland kände sig stressad när hon åkte hem från arbetet vilket hon sa dels berodde på högt tempo under arbetspasset, dels att hon ville hinna hem för att natta barn.

Det uttrycktes också en frustration eller nästan uppgivenhet inför att få tid till träning utanför hemmet och en pappa sa att återhämtning skiljer sig mellan ”det som jag vet att jag behöver och det som jag gör istället”. Det han ansåg att han borde göra var att träna och äta ordentligt men istället blev det oftast mest vila istället. Att träna mer regelbundet menade han var en mer långsiktig lösning, som han måste bättra av och gjorde innan han fick barn. Träning upplevde han som ”mer eller mindre omöjligt” att kunna få plats med rent tidsmässigt just nu. En mamma sa att hon tränat regelbundet fram till att hon var gravid i åttonde månaden med sitt första barn men sedan inte börjat igen. Istället så innebar träning för de flesta att rasta hunden eller att göra ett träningspass hemma. En mamma berättade att hennes barn går på simskola och fotboll och att ”Det är väl typ där som jag orkar lägga min energi.”. Två av föräldrarna lyfte vikten av att kommunicera och att ha ett visst mått av framförhållning om de eller deras partner ville delta i en aktivitet som krävde att den andra parten behövde ha ansvaret för barnen. Det gällde exempelvis träning, att träffa kompisar eller att gå på möten.

4.4. Andra skiftet – fördelning av hemarbetet

Uppdelningen av det andra skiftet blev till på olika sätt och motsvarade ibland de traditionella normerna, så som att en av männen angav att han hade ansvar för att sköta underhåll på bilar, men däremot så uppgav alla föräldrarna att hushållssysslorna var fördelade i stort sett jämt i deras

familj. Alla tre familjerna hade några saker som i stort sett endast gjordes av en person, i två familjer var matlagning en sak som nästan uteslutande gjordes av papporna medan det var en sak som den tredje familjen delade på varannan dag.

Det framträdde inga starka traditionella mönster i uppdelningen av det andra skiftet utan här verkar familjerna leva relativt jämställt. Det var ingen som uttryckte något direkt missnöje med att deras partner gjorde för lite i det andra skiftet. Det framkom dock viss självkritik från en pappas sida gällande en hushållssyssla när han sade att: ”Ja, det gör faktiskt min [partner] mest. Jag borde bli lite bättre på det.”. Överlag rådde det stor samstämmighet i hur mycket tid som spenderades på hemarbete i varje familj och de flesta menade att de gjorde ungefär lika mycket.

Ingen av familjerna verkade ha haft några explicita förhandlingar om uppdelning av hemarbetet. Och även om de spontana svaren på frågan gällande uppdelning var att de inte hade någon, så växte det fram en mer komplex bild under intervjuerna där många sysslor var uppdelade, men vilka det var och hur de var fördelade skiljde sig mellan familjerna. Den uppdelning som skett verkar ha växt fram med tiden och grundade sig mycket på lust och olust inför olika delar av hemarbete. Kommentarer som ”Jag hatar att laga mat!” och ”Tvätt kan jag tycka är ganska avkopplande.” förekom och dessa känslor verkar ligga till grund för mycket av uppdelningen. I en familj så hade kvinnan i stort sett ensamt ansvar för matinköp, vilket motiverades med att hon enkelt kunde handla i anslutning till att hon slutade sitt arbete, vilken mat skulle inhandlas bestämdes däremot gemensamt.

När det kom till uppdelningen av att hämta och lämna på förskola och skola/fritids så berodde det helt på föräldrarnas arbetstider. Den som började senare lämnade på morgonen och den som slutade först på eftermiddagen hämtade. Att lämna barnen på morgonen innebar också att ge dem frukost och klä på dem kläder. En av papporna, som hade viss flexitid på sitt arbete berättade att han börjar arbeta så tidigt han får för att kunna sluta tidigare vilket gjorde att barnen fick kortare dagar på barnomsorgen. Ingen av de andra föräldrarna uppgav att de anpassat sin arbetstid med hänsyn till barnomsorg.

Vård av sjuka barn, vab, var en sak som främst delades upp efter materiella förutsättningar på arbetsplatsen och uppdelningen skedde genom explicita förhandlingar (Ahrne & Roman 1997). I en familj så var det oftast mannen som vabbade under hösten då kvinnan hade mycket att göra på sitt jobb medan kvinnan oftast vabbade på våren då mannens jobb ofta hade högsäsong. I ett par så var det en av föräldrarna som skötte det mesta av vabbandet, detta målades upp som en form av hämndaktion eftersom arbetsgivarna till den vabbande föräldern ansågs vara småaktiga och taskiga medan den andra förälderns arbetsgivare upplevdes som väldigt schysta och tillmötesgående. I en familj så togs ekonomi upp som en aspekt till fördelning av vab, då mannen i familjen tjänade mer än sin partner och behövde arbeta ett visst antal timmar varje månad för att nå taket i lönesystemet

så skulle den negativa effekten på deras gemensamma inkomst bli för stor om mannen vabbade, därför hade de bestämt att kvinnan skötte väb.

4.5. Tredje skiftet – arbetsfördelning utan förhandling

Om det andra skiftet upplevdes som jämnt fördelat mellan kvinnorna och männen så var det tredje skiftet mer av kvinnornas domän. Ett resultat som stämmer väl överens med tidigare forskning (Smeby 2017; Ericsson m.fl. 2019; Hochschild 1989 & 1997).

Den kanske mest framträdande aspekten av detta var att alla tre mammorna hade ansvar för barnens kläder. Detta ansvar innefattade bland annat att se till att barnens kläder hade rätt storlek och att det fanns kläder för kommande säsong hemma och att extrakläder i korgar och fack på förskola och fritids var påfyllt och stämde med säsongen. Två av papporna sade att deras inblandning i barnens kläder i stort sett innebar att ta med smutstvätt hem från förskola/fritids. En av papporna sade att han lät bli att köpa barnkläder av rädsla för att ”köpa fel grejer”. Denna uppdelning verkar ha varit oreflekterad i grunden och det finns en stark koppling till Millers (2012) teori om expertis och att mammorna sågs som experter vilket gjort att de fått behålla det ansvaret även när papporna var föräldralediga och när barnen blev äldre. Två av mammorna uppgav dock att detta var ett intresse de hade och för en av dem så var sömnad en hobby och hon sydde gärna kläder till barnen under sin fria tid. Hos en av mammorna fanns det också en uppgivenhet och en känsla av att om hon inte skötte det så skulle det inte bli gjort ordentligt. Hon uttryckte irritation över att vara den som i första hand blir kontaktad av pedagogerna på förskolan om det saknas blöjor eller kläder på förskolan. Hon hänvisade till att hon antagligen blir kontaktad på grund av hur samhällets normer ser ut och önskade att hennes partner skulle ta lite större ansvar i den frågan. Istället för att ta ansvar så sa hon att vid de tillfällen som hennes partner blivit uppmärksammas av pedagogerna att det saknades kläder så hade han glömt bort det. Hon kommenterade sitt val att sköta kläderna med ”Så jag tar det ansvaret även om jag inte vill, och det vet han om.”. Istället för att tjata på sin partner och göra uppror mot samhällets normer så har kvinnan istället förlikat sig med situationen (om än motsträvt) och tagit över ansvaret för kläderna på förskolan. Att glömma bort saker eller att inte ta sitt ansvar är något som kan liknas vid en implicit förhandling (Ahrne & Roman, 1997) och när kvinnan förlikar sig vid situationen så bidrar de båda två till att skapa den här fördelningen.

En annan sak som kvinnorna i större utsträckning tog ansvar för var förberedelser inför kalas och födelsedagar. Det var en ganska samstämmig bild om att kvinnorna var de som planerade barnens kalas, men männen var delaktiga när själva kalaset genomfördes. Detta kan ses som ett tydligt tecken på att kvinnorna i detta fall skötte tredje skiftet medan kvinnor och män delade det andra skiftet. En av kvinnorna sa att planera barnens födelsedagskalas ”tyvärr” var något som hon kände att hon fick göra själv, men tillade att hennes man är väldigt delaktig på kalasen ”för det kommer han inte undan oavsett”. Här är ett mönster som stämmer väl överens med tidigare forskning om hur mamman ansvarar för det tredje skiftet (Hochschild 1989 & 1997; Smeby 2017; Ericsson m.fl.

2019) och den planering som inte syns medan pappan sedan är delaktig i det synliga arbetet (Rönblom och Hudson 2012). När jag kommenterade att hon sade ”tyvärr” och frågade om hon anser det vara en betungande uppgift så svarade hon att hon bestämt sig redan innan de fick barn att hon ”inte skulle bli familjens projektledare”. Hon utvecklade och sade att om det skall göras ”något utöver det vanliga i vardagen så hamnar det på mig” och att de gånger hon försökt låta sin partner planera och ta tag i vissa saker har det slutat i frustration. Hon berättade om planer pappan gjort med barnen som sedan inte blivit av eller dröjt flera månader, trots att hon påmint honom om det vid ett flertal tillfällen. Här är ytterligare en situation där det sker en implicit eller dold förhandling (Ahrne & Roman, 1997) och ett par som tillsammans konstruerar en arbetsfördelning, här genom att mannen inte tar ansvar sina löften gentemot barnen och kvinnan känner sig tvungen påminna honom vid flera tillfällen. Hon berättade också att vid de tillfällen som hon släppt saker som hon anser vara hans ansvar så ”rinner det ofta ut i sanden och det kan störa mig, för det drabbar andra, det drabbar ju barnen!” Hon kände klart skuld känslor eftersom barnen hamnar i kläm, fast att hon inte ansåg att hon gjort något fel själv. Krocken mellan målen eller idealet om hur personer skall bete sig i en familjrelation och hennes upplevda verklighet, har lett till att beslutet att inte vara *familjens projektledare* har omvärderats. Istället har hon utvecklat en strategi (Hochschild 1989) att slippa den frustration som hans inaktivitet ger upphov till. Istället för att behöva *tjata* på sin man så berättade hon att hon istället börjat planera in aktiviteter som hon gör tillsammans med barnen, utan att hennes man behöver vara med. Men hon sade också att hon tycker att det är lite tråkigt.

När de lite större barnen var bortbjudna på kalas eller när barnens kusiner fyllde år så var det vanligen kvinnor som skötte inköpen av presenter. I en familj så var oftast barnens farmor som löste det då hon ”alltid har ett lager med leksaker hemma” och i en familj så såg mamman till att göra inköpet av present till en rolig utflykt med barn. Här framträder det emotionella arbetet och planeringen i det tredje skiftet väl, genom att planera för en framtida händelse och samtidigt se till att göra det till en rolig händelse för barnen så kombineras dessa aspekter även om det kan leda till en ökad ansträngning. Genom att göra detta så upprätthåller hon också normen om den goda mamman.

4.6. Tankar och ideal om rättvisa och jämställdhet

På frågor om vad som kan klassas som rättvisa i förhållande till ens partner, vad som är en rättvis eller jämställd fördelning och hur arbetet i hemmet bör delas upp så svarade alla att det var viktigt att dela på arbetsbördan. De flesta tillade att *millimeterrättvisa* inte var önskvärt, alltså att det inte finns något värde i att man måste dela alla sysslor exakt lika hela tiden. Både män och kvinnor tog upp att det är rättvist när båda känner sig nöjda, och att man måste ta hänsyn till andra faktorer så som arbetsbörda i första skiftet, behov av återhämtning och psykisk hälsa.

Gällande rättvisa i familjelivet och i relationen så betonade en av kvinnorna att en jämn fördelning av just *ansvar* var viktigt ”med stor betoning på ansvar där man får avlastning” och ”att det inte bara är den ena som skall ta allt hela tiden och att, ja, att båda är vuxna och tar vuxna beslut”. Hon pratade även om vikten av kommunikation i en relation. En av papporna sade att rättvisa i hemarbetet var när ”man gör lika mycket båda två /.../ att man gör lika mycket, inget tjafs, man ger och tar båda två.”. Detta var något som han tyckte var viktigt, för att slippa att en part går och tjarar eller tycker att det är orättvist. En annan pappa sade att ”Rättvisa är faktiskt inte att båda skall laga middag lika mycket. Utan det är... I grund och botten ska båda vara nöjda med fördelningen.” och tillade att ”Jag tycker att det viktigaste är att båda, att de gör sitt yttersta i den mån de kan för att det skall bli så rättvist som möjligt. Men vissa dagar går det inte, man försöker men, men ja...”.

Alla föräldrarna verkade anse att jämställdhet i familjelivet var något som var eftersträvansvärt, och de flesta verkade koppla det till en ungefärlig jämn arbetsbörda sett till hur stor tid som lades på hemarbetet över tid. Men bortsett från kvinnan som bestämt sig att inte bli familjens projektledare (se ovan) så verkade de flesta förhålla sig till jämställdhet på ett ganska oreflekterat sätt och de spontana svaren på frågor om fördelning av hemarbete och ansvar var främst kopplade till andra skiftet. Ansvar för det emotionella arbetet och planering eller projektledning av familjen var frågor som i regel inte varit föremål för explicit förhandling och verkade följa mer traditionella mönster. Eftersom det inte skett några förhandlingar om tredje skiftet så kan vanan (Ahrne & Roman 1997), rutinen (Björnberg & Kollind 2003), och mammans upplevda expertis (Miller 2012) leda till att hon tar på sig ansvaret. Eftersom att detta är sysslor som inte alltid syns och inte mäts lika mycket i offentlig statistik som andra skiftet så kan det också leda till att det inte diskuteras lika mycket i den offentliga debatten eller syns i jämställdhetspolitiken (Smeby 2017).

4.7. Återhämtning på och utanför arbetet

Två av mammorna berättade att de ibland tänker på hemmet när de är på jobbet och exempelvis planerar för hämtning av barn, vad som behöver handlas i mataffären och sedan vad som skall lagas till middag. Men det kan också röra sig om ett dåligt samvete för hushållssysslor som inte blev gjorda innan arbetspasset började och en medvetenhet om att det antagligen inte kommer bli gjort förrän barnen somnat. Den tredje mamman svarade kvickt att det inte finns någon tid över att tänka på hemmet under arbetspasset. En av papporna sade att han tänkte en del på familjen under arbetstid men då mer i tankar om att han saknade dem. En pappa svarade ”Tyvärr inte,” på frågan om han tänker på hemarbete och familj under arbetstid, han utvecklade sedan ”det kanske man skulle utnyttja den tiden bättre, när man ändå håller på med något monotont.”.

Här framträder en tydlig skillnad mellan kvinnorna och männen. För kvinnorna så tränger sig ansvaret för hemmets långa arm på och nästan inkräktar på arbetstiden vilket medför ett extra lager av stress och skuld känslor, medan det för åtminstone en man ses som utnyttjad resurs.

När det kom till jobbets långa arm så sa en av papporna att han hade ibland hade svårt att koppla bort jobbet: ”Men jag är lite perfektionist, så absolut tar jag med [jobbet] hem” och att ”Det kan vara, så här, lösningar under dagen, planering och så vidare.” En av kvinnorna som hade ett omvårdande yrke som innebar mycket emotionellt arbete berättade att hon aktivt anstränger sig för att inte tänka på jobbet när hon är ledig eftersom att det kan bli svårt att slappna av då. De andra föräldrarna uppgav att det var väldigt sällan som de tänkte på arbetet när de var lediga. Detta stämmer väl överens med de resultat Aronsson m.fl. (2019) fann gällande hur olika sorters arbeten påverkar möjligheten till återhämtning i olika stor utsträckning.

”Tid är en bristvara...” så sa en av mammorna som möjligheten att få tid till att vara helt ledig och göra vad hon vill. Alla tre mammorna uppgav att deras möjligheter till vila och återhämtning utanför arbetet påverkas negativt av hemarbetet och ansvaret för hemarbetet. En kommentar var ”Man kan ju inte lägga sig och vila när det är ett berg av disk som ska tas hand om. [Men] ibland kan jag strunta i det fullständigt, men då blir jag stressad av att det är där.” En mamma sa att hon ofta hade svårt att koppla bort hushållssysslor som skall göras senare även när hon exempelvis umgås med familjen. Och mamma sade att hon ibland kände stress över att få arbete och familj att fungera ihop, och då rörde det sig om dåligt samvete, exempelvis att hon inte varit ”snäll[!]” mot barnen eller att hon inte orkar göra aktiviteter med sin man. Hon pratade om motstridiga behov, dels att få vila efter arbetet, dels en önskan om att vara med familjen. Hon sade att hon ibland gick undan för att vila men att hon då kände dåligt samvete för att hon inte var med familjen vilket ledde till att återhämtningen inte blev så effektiv. Hon sade att det mest handlar om att hon inte tillåter sig själv att vara trött och att hon är för självkritisk.

Ingen av papporna sade att ansvaret för hemarbetet påverkade deras möjligheter till återhämtning eller vila på ett negativt sätt. En av papporna sade att han ibland känner sig lite stressad över att få arbete och familjelivet att fungera på ett bra vis, men på frågan om hemarbetet påverkar möjligheter till återhämtning så svarade han ”Nej, nej! Vi har det så pass rättvist uppdelat. Så att nej, det beror inte på hemarbetet, snarare på jobbet. Jag jobbar för mycket.”

Kvinnorna angav att ansvaret för hemmet påverkade dem negativt medan männen inte kände av detta vilket är i linje med tidigare forskning (Smeby 2017; Ericsson m.fl. 2019). En annan skillnad var även HUR de pratade om det, för kvinnorna var detta sammankopplat med skuld känslor och stress vilket stämmer överens med normerna och idealen för mödrar (Miller 2011 & 2012; Elvin Nowak 1998). Detta var mycket mer känslomässigt laddat hos kvinnorna och blev en sorts ”damned if you do, damned if you don’t”-situation där de gick miste om återhämtning om de tog tag de sysslorna som de kände ansvar inför men om de struntade i sysslorna så blev de straffade genom sitt dåliga samvete och skuld känslor. Männen å andra sidan verkade inte känna någon större påverkan på deras återhämtning eller vila kopplat till ansvaret för hemmet.

5. Diskussion & Slutsatser

Studiens syfte är att förklara hur vardagspraktiker formar ansvarsfördelning i det tredje skiftet och hur det påverkar möjligheter till återhämtning. Resultatredovisningen visar att ansvarsfördelningen i det tredje skiftet i stort följde traditionella ideal och i stort var kvinnornas ansvar. Fördelningen blev till genom en avsaknad av explicit förhandling (Ahrne & Roman, 1997) och genom att mammorna utvecklade expertkunskaper (Miller 2011 & 2012) om barnens behov dels under sina föräldraledigheter, dels genom att männen undvek vissa sysslor. Denna fördelning blev sedan ett ansvar som följde med när barnen växer. Kvinnorna kände till viss del stress och/eller dåligt samvete när dessa sysslor ej blev gjorda, men männen som inte förväntades utföra dessa sysslor uttryckte vare sig skam eller dåligt samvete över att deras partner fick sköta det arbetet. Planering för och tillsyn av barnens kommande behov så som kläder i rätt storlekar och till rätt säsong, kontakt med förskola/skola och stora händelser så som födelsedagskalas var sysslor som mammorna skötte. Detta är sysslor som inte alltid syns men som kan kräva mycket emotionellt arbete och planering och som går lite utöver det dagliga hemarbetet (Rönblom & Hudson 2012; Smeby 2017). Mammorna sågs som experter på omvårdnaden av barnen medan papporna ”inte vågar” handla exempelvis kläder. Detta stämmer väl överens med tidigare forskning (Miller 2011 & 2012). Planeringen av andra, ännu mer vardagliga sysslor, som när och vem som skall exempelvis diska, städa eller laga mat, i de fall det inte fanns klara rutiner inom familjerna, förblev osynligt i föreliggande studie, det är planering som ständigt pågår men som är väldigt svårt att göra greppbar.

Fördelningen av tredje skiftet var också kopplat till lust/olust (Hochschild 1989) och två av kvinnorna sade att de tyckte att det var kul att köpa kläder till barnen. Men för kvinnan som inte delade detta intresse blev ansvaret för barnen istället ett trätoämne. Hon kände skuld (Elvin Nowak 1998) över det som hon inte gjorde, då det drabbade barnen och hon uppfattade sig själv som en dålig mamma (Miller 2011 & 2012) och hon kände sig sviken av sin partner som inte tog det ansvaret hon ville att han skulle ta.

Behovet av återhämtning från det första skiftet skiljde sig åt beroende på vilken karaktär yrket hade. Fysiskt ansträngande arbete medförde ett behov av en stunds vila från fysisk aktivitet efter arbetets slut, medan ett mer socialt och omvårdande arbete medförde behov av att få vara en stund i en lugn miljö utan intryck för att kunna fortsätta dagens aktiviteter efter arbetets slut. Dessa resultat stämmer väl överens med teorier och tidigare forskning om återhämtning (Aronsson m.fl. 2019) som menar att ett emotionellt ansträngande arbete får negativa konsekvenser för återhämtning.

Paren jag intervjuat berättade om ett i regel jämställt andra skift där både kvinnor och män delade uppfattningen om att de delade på hemarbetet och spenderade ungefär lika mycket tid med dessa sysslor. Dessa resultat ligger i linje med de som Ericsson m.fl. (2019) och Smeby (2017) kommit

fram till i sina studier. Detta trots skillnaden i urval mellan den här studien och deras, där de valt tjänstemän/högutbildade par med den uttryckta förväntningen om att det är där man finner bärare av samhällets jämställdhetsideal, och implicit att idealen inte är lika utbredda i arbetarklassen. Resultaten i den här studien stödjer snarare Rönblom & Hudson (2012) resultat om att jämställdhetsidealen delas även bland föräldrar inom arbetarklassen. Idealet om den *nya* omvårdande manligheten eller den jämställda pappan (Miller 2011 & 2012) delas utav de pappor jag intervjuat, men det verkar som att den mest är kopplad till det andra skiftet och till den direkta omvårdnaden av barnen.

Kvinnorna i den här studien upplevde i större utsträckning än sin partner att det tredje skiftet och ansvaret för hemarbetet påverkade deras möjligheter till återhämtning negativt. Kvinnorna pratade i större utsträckning om skuld känslor kopplat till hem och familj, om att de kände sig otillräckliga och att de kände en stress över sysslor som inte blev gjorda. Ingen av männen uppgav att ansvar kopplat till tredje skiftet påverkade deras möjligheter till återhämtning.

5.1. Svar på frågeställningar

5.1.1. Hur skapas arbetsfördelningen av det andra och tredje skiftet?

Arbetsfördelningen i det andra skiftet berodde till stor del på personliga lust- och olustkänslor inför specifika sysslor i hemarbetet. Det fanns inom familjerna ganska klara uppdelningar inom många områden men dessa var i stort sett alltid resultat av implicita förhandlingar.

Arbetsfördelningen av det tredje skiftet var också resultat av implicita förhandlingar och när det kom till ansvaret för barnens behov så fann jag tydliga tecken på att kvinnorna fått axla ansvaret under den inledande föräldraledigheten och sedan har ansvaret växt i takt med barnen. Det fanns även här ett visst mått av lust- eller olustkänslor inför specifika sysslor men även den kvinna som uttryckte olust inför att exempelvis sköta barnens behov av kläder hade fått det ansvaret. Traditionella ideal och att kvinnorna sågs som experter på barnens behov var även bidragande faktorer i fördelningen.

5.1.2. Hur uppfattar föräldrar i LO-yrken med barn i förskoleåldern att de fördelar arbetet i det andra och tredje skiftet?

De intervjuade föräldrarna vittnade allihop om ett på det stora hela jämnt fördelat andra skift. De eftersträvade en jämn fördelning i tid men ingen såg något egenvärde i att dela lika på alla sysslor.

De flesta hade inte tänkt speciellt mycket på uppdelningen av det tredje skiftet men det framkom att det var kraftigt könat och var till stor del kvinnornas ansvar.

5.1.3. Finns det en (upplevelse av) ojämn fördelning av det tredje skiftet? Hur ser man i så fall på den ojämlikheten?

Det tredje skiftet var starkt könat och till stor del kvinnornas ansvar. Då de flesta inte funderat så mycket på tredje skiftet och fördelningen av det så fanns det ingen större medvetenhet eller upplevelse av ojämn fördelningen. Det fanns dock ett undantag i en kvinna som inte var bekväm i rollen som projektledare men resignerat sig och tog ansvaret ändå för hon kände skuldkänslor gentemot barnen för att hon var orolig att deras behov inte skulle tillgodoses om hon inte gjorde det själv. De andra kvinnorna kände även de skuld om de inte orkade med tredje skiftet men de hade inga starka åsikter om den ojämlika fördelningen.

5.1.4. Vilka behov av återhämtning från det första skiftet upplever föräldrar i LO-yrken med barn i förskoleåldern och vilken påverkan får (ansvaret för) det tredje skiftet på möjligheten till återhämtning?

För de föräldrarna med fysiskt ansträngande arbete så fanns det behov av att få vila en stund efter arbetet. Även emotionellt arbetet medförde ett behov av återhämtning i anslutning till arbetets slut.

Ansvar för tredje skiftet fick negativ påverkan på möjligheten till återhämtning för kvinnorna i studien. De nämnde alla tre att de kände skuldkänslor och hade svårt att slappna av om inte hemarbetet var utfört.

5.2. Avslutande reflektioner

Det kan uppfattas som en svaghet att endast sex intervjuer gjordes och med en annan rekryteringsprocess hade kanske fler personer kunnat nås. Beslutet att övergå till ett bekvämlighetsurval kan ha påverkat värderingar till jämställdhet och föräldraskap som föräldraren jag fick kontakt hade. En metod hade kunnat vara att exempelvis kontakta ett eller flera företag, eller fackliga organisationer istället för enskilda individer, och bett dem skicka ut annonser för att delta i studien för att sedan själv sälla bort personer som inte passade ramarna för studien. Ett större urval hade kunnat ge en större variation inom de givna avgränsningarna. Svensk arbetarklass är ingen homogen grupp utan består av människor med olika bakgrund när det kommer till etnisk härkomst, kulturell bakgrund, bostadsort (stad och landsbygd) etcetera. De som intervjuades till den här studien jobbade inom olika sektorer och med olika yrken men samtliga hade en tillsvidareanställning, kanske hade en variation av anställningsformer gett andra resultat?

Den här studien bidrar till forskning om tredje skiftet genom att bredda perspektivet till att innefatta föräldrar med arbetarklassen. Detta är viktigt då arbetarklassen är en stor (om än heterogen) grupp med villkor och förutsättningar som skiljer sig från tjänstemän och akademiker. Jag har visat att det bland arbetarklassföräldrar i trettioårsåldern i och utanför mellanstora städer i södra och västra Sverige finns bärare av samhällets rådande jämställdhetsideal. Men bara för att alla tre familjeparen i den här studien har dessa ideal så betyder inte det att de delas av hela arbetarklassen.

Kanske finns det andra ideal som hade påverkat resultaten i studien i exempelvis mindre bruksorter eller i socioekonomiskt utsatta områden med stor andel befolkning med annan etnisk härkomst än svensk?

Avslutningsvis vill jag ge förslag på frågeställningar till framtida forskning rörande ämnen kopplade till denna studie:

- Vilka effekter får osäkra anställningar på fördelningen av hemarbetet i det andra och tredje skiftet?
- Finns det några skillnader i uppdelning av det tredje skiftet mellan arbetare och tjänstemän på samma arbetsplats? Hur kan dessa skillnader förklaras?

6. Litteraturförteckning

- Ahrne, G. & Roman, C. (1997). *Hemmet, barnen och makten: förhandlingar om arbete och pengar i familjen : rapport till Utredningen om fördelningen av ekonomisk makt och ekonomiska resurser mellan kvinnor och män*. Stockholm: Fritze.
- Arnell-Szurkos, E. (2020) Planering för hemarbetet sliter ut kvinnor. *Forskning & framsteg*. Hämtad från <https://fof.se/artikel/hemarbetet-sliter-ut-kvinnor>
- Aronsson, G., Nylén, E. C., Ishall, L., Lindfors, P., & Sverke, M. (2019). The long arm of the job – The work characteristics and recovery window in social welfare work. *International Journal of Workplace Health Management*, 12(1), 15-27.
- Bergold, J. & Vedin, U. (2020). *Tid, makt och pengar – jämställda och jämlika möjligheter att försörja sig livet ut: Sveriges jämställdhetsbarometer 2020*. Stockholm: Landsorganisationen i Sverige.
- Björnberg, U. & Kollind, A. (2003). *Att leva själv tillsammans*. (1. uppl.) Malmö: Liber ekonomi.
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (Upplaga 3). Stockholm: Liber.
- Corbin, J.M. & Strauss, A.L. (2015). *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. (4th edition). Los Angeles: SAGE.
- Danermark, B., Ekström, M., & Karlsson, J. C. (2018). *Att förklara samhället*. Lund, Studentlitteratur AB
- Ericsson, U., Pettersson, P., Rydstedt, L.W. & Ekelund, E. (2019). *Arbete, familjeliv och återhämtning: En explorativ studie om ”tredje skiftet”* [Elektronisk resurs]. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*. (25:3-4, 89-107). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kau:diva-76000> eller <https://journals.lub.lu.se/aoa/article/view/19670/18319>
- Elvin-Nowak, Y. (1998). *Flexibilitetens baksida: om balans, kontroll och skuld i yrkesarbetande mödrars vardagsliv*. Stockholm: Univ., Psykologiska institutionen.
- Hochschild, A.R. (1989). *The second shift*. New York, N.Y.: Avon books.
- Hochschild, A.R. (1997). *The time bind: when work becomes home and home becomes work*. New York: Metropolitan Books.

- Holter, Ø. G., Svare, H., Egeland, C. (2008). *Likestilling og livskvalitet 2007* (Vol. 1/2008, AFIs rapportserie (online)). Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Jakobsson, N., & Kotsadam, A. (2010). Do attitudes toward gender equality really differ between Norway and Sweden? *Journal of European Social Policy*, 20(2), 142–159. <https://doi.org/10.1177/0958928709358790>
- Kjellberg, A. (2009). Fackliga organisationer och industrial relations. I B. Tomas, & S. Stefan (Red.), *Arbetslivet* (s. 241-286). Lund: Studentlitteratur AB.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (Tredje [reviderade] upplagan). Lund: Studentlitteratur.
- Lundh, C. (2002). *Spelets regler: institutioner och lönebildning på den svenska arbetsmarknaden 1850-2000*. (1. uppl.) Stockholm: SNS förlag.
- Miller, T. (2011). Falling back into Gender? Men's Narratives and Practices around First-time Fatherhood. *Sociology*, 45(6), 1094-1109.
- Miller, T. (2012). Balancing caring and paid work in the UK: Narrating 'choices' as first-time parents. *International Review of Sociology*, 22(1), 39-52.
- Meissner, M. (1971). "The long arm of the job: a study of work and leisure", *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, Vol. 10 No. 3, pp. 239-260.
- Rönblom, M. & Hudson, C. (2012). Dela lika från praktik till logistik. *Ett delat Norrland*. (139-148). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-54043>
- Roman, C. (1999). Familjelivets organisering: ekonomiska resurser, kön och manlig dominans. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. (20(1999):1, s. 3-20).
- Smeby, K. W. (2017). *Likestilling I det tredje skiftet. Heltidsarbeidende småbarnsforeldres praktisering av familieansvar etter 10 uker med fedrekvote*. Doktorsavhandling, NTNU, 2017:226
- Statistiska Centralbyrån (u.å.). *Befolkningen 15-74 år (AKU), andel i procent efter kön, ålder, arbeidskraftstillhörighet och år*. Hämtad från http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_AM_AM0401_AM0401A/NAKUBefolkning2Ar/
- Statistiska centralbyrån. (2012). *Nu för tiden – en undersökning om svenska folkets tidsanvändning år 2010/11*. Stockholm: Statistiska centralbyrån. Hämtad från

https://www.scb.se/contentassets/f9ec479b50e64487a8a3bcc1366b2ed6/le0103_2010a01_br_le123br1201.pdf

Statistiska Centralbyrån. (2016). Arbetskraftsundersökningarna (AKU) 2016 - BESKRIVNING AV STATISTIKEN. Hämtad från https://www.scb.se/contentassets/c12fd0d28d604529b2b4ffc2eb742fbe/am0401_bs_2016_ck_160219.pdf

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (4., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.